

Kaal, maar toch aantrekkelijk

De meeste boomkwekerijgewassen zijn aantrekkelijk door hun blad of bloemen in voorjaar, zomer of herfst. Maar er zijn ook heesters en kleine bomen die juist in hun winterse kale staat aantrekkelijk zijn, vanwege de kleur of vorm van hun takken. PPO bracht ze in kaart.

Als in de herfst de bladeren zijn gevallen, worden opvallende kleuren en structuren van stam, takken en twijgen pas echt goed zichtbaar. De meeste boomkwekerijgewassen hebben van november tot maart of april dit kale winterbeeld: bijna de helft van het jaar. Dit pleit sterk voor toepassing van heesters en bomen waarvan de takken of twijgen sierwaarde hebben. Juist deze gewassen kunnen kleur en dynamiek in de meestal saai winterbeplanting brengen.

Bij sommige soorten is de bastkleur in de winter maanden zelfs duidelijk sterker aanwezig dan in het zomerseizoen, los van de camouflage door bladeren en bloemen. Dit geldt vooral voor soorten waarvan de twijgen, de eenjarige takken, een opvallend gekleurde bast hebben. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de rode takken van *Cornus alba* en de gele tot rode takken van *Salix alba*. Vooral voor deze soorten is het belangrijk om na de winter flink te snoeien om weer veel nieuwe gekleurde twijgen te krijgen voor de volgende winter.

Gebruik als snijheester

Naast gebruik als tuinplant worden sommige soorten ook gebruikt als snijheester. Dit zijn meestal soorten met gekleurde twijgen of bijzondere takvormen. De alerbekendste zijn wel de kronkelwilg *Salix babylonica* 'Tortuosa' en daarop lijkende cultivars zoals 'Caradoc' en 'Erythroflexuosa', die vooral rond Pasen massaal als decoratietak verkocht worden. Maar er zijn ook andere, zoals de kronkelhazelaar (*Corylus avellana* 'Contorta') en diverse gekleurde kornoeljes.

Foto: Marco Hoffman, PPO Bomen

Acer palmatum 'Sangokaku'

Verder worden ook twijgen gebruikt voor het maken van gebruiksvoorwerpen, zoals manden. Hiervoor worden wilgentenen gebruikt, die soms op kleur worden gekozen. Bekende rassen die hiervoor wor-

den gebruikt, zijn: *S. fragilis* 'Belgium Red' en 'Bullata', *S. purpurea* 'Green Dicks', *S. x rubens* 'Basfordiana' en 'Hutchinson's Yellow', en *S. triandra* 'Black Maul'. ■

Onderzoek

Het onderzoek naar het thema aantrekkelijke bast en takvormen bij bomen en struiken is gedaan in het kader van het onderzoeksproject 'Sortiment en gebruikswaardeonderzoek houtige gewassen en vaste planten'. De gegevens zijn ontleend aan literatuuronderzoek en eigen ervaringen en waarnemingen. Een deel van het sortiment – vooral de meest aantrekkelijke gewassen – zijn opgeplant in de sortimentstuin Harry van de Laar in Boskoop. De belangrijkste doelstelling van dit onderzoek is het geven van een overzicht van soorten en cultivars met sierwaarde van stam, takken of twijgen, en daaraan gekoppeld het aanbevelen en promoten van het meest geschikte sortiment. Daaronder vallen ook nadrukkelijk de tot nu toe niet of weinig bekende soorten en cultivars. Een uitgebreid overzichtartikel is gepubliceerd in Dendroflora 43 (2006).

Tak- en twijgkleuren

Cornus sericea 'Flaviramea'

Salix purpurea

Rubus biflorus

Geel

De meest opvallende gele of groengele twijgen zitten bij de wilgen. De mooiste en tevens bekendste zijn *Salix x sepulcralis* 'Chrysocoma' (treurwilg), met hangende takken, en *S. alba* 'Vitellina'. *S. fragilis* 'Bullata' is iets minder bekend, maar heeft ook prachtige gele twijgen. Een aantal andere wilgencultivars heeft gele twijgen die naar de top toe oranje tot rood verkleuren (zie bij de kleurgroep geel/oranje). Ook *Fraxinus excelsior* (es) heeft enkele cultivars met vrij opvallend gele twijgen: 'Allgold', 'Aurea', 'Aurea Pendula' en 'Jaspidea'. Recente introducties als *Acer negundo* 'Winter Lightning' en *Liquidambar styraciflua* 'Golden Sun' moeten zich nog bewijzen, maar lijken wel veelbelovend.

Groen

Bij de groene twijgen is *Cornus sericea* (Canadese kornoelje) sterk in het oog springend. De bekendste en ook een van de mooiste cultivars van deze soort is 'Flaviramea'. De twijgen zijn

in de winter opvallend lichtgroen van kleur en kunnen bij veel (zon)licht tot geelgroen kleuren. Maar ook enkele andere cultivars van deze Canadese kornoelje hebben opvallend groene twijgen, zoals 'Budd's Yellow' en 'White Gold'. Ook *C. sericea* 'Cardinal' heeft mooi gekleurde twijgen, maar deze zijn groen met rood. Twee andere kornoeljes met opvallend groene twijgen zijn *C. sanguinea* 'Green Light' en 'New Green'. Ook enkele cultivars van *Acer palmatum* hebben groene twijgen, hiervan is 'Aoyagi' een van de meest opvallende. Iets minder opvallend zijn: *A. negundo*, *Cytisus* (diverse soorten), *Laburnum alpinum* en *x watereri*, *Kerria japonica*, *Leycesteria formosa*, *Poncirus trifoliata*, *Salix purpurea* 'Green Dicks', *Spartium junceum*, *Sassafras albidum*, *Tilia oliveri*, *Sophora*

japonica en enkele rozensoorten, zoals *Rosa x centifolia*, *R. chinensis*, *R. 'Dupontii'* en *R. multiflora*.

Rood

Aanvoerder van de groep van volledig rood gekleurde twijgen is zonder twijfel de bloedrode *Cornus alba* 'Sibirica'. Maar ook enkele andere cultivars van *C. alba* met een iets donkerrode kleur scoren hoog, zoals 'Gouchaultii' en 'Spaethii'. Ook in *Acer palmatum* zitten enkele cultivars met opvallende rode twijgen. De meest bekende en ook meest opvallende is de bloedrode *A. palmatum* 'Sangokaku'. Maar ook bijvoorbeeld *A. palmatum* 'Eddisbury', 'Beni-kawa' (syn. 'Red Wood') en 'Winterflame' zijn opvallend rood. Ook enkele streepjesbastesoorten hebben opvallend rode twijgen, bijvoorbeeld *Acer pensylvanicum* 'Erythrocladum', *A. davidii* 'Serpentine' en *A. x conspicuum* 'Phoenix'. Verder hebben ook enkele rozensoorten vrij opvallende rode twijgen, bijvoorbeeld *Rosa setigera* en *R. virginiana*. Ook *Tilia platyphyllos* 'Rubra' hoort in dit rijtje thuis. Vooral tegen de witte sneeuw steekt de rode twijgkleur prachtig af.

Geel/oranje

Een aantal soorten en cultivars heeft twee- of meerkleurige twijgen met geel en oranje. Daarbij is steeds de basis (groen)geel en wordt de kleur naar de top toe roder. Ook deze takkleur steekt bij uitstek af in het witte winterlandschap. De bekendste soort met geel tot oranje twijgen is *Cornus sanguinea* (rode kornoelje), met als best kleurende cultivars 'Midwinter Fire', 'Magic Flame' en 'Winter Beauty'. Ook enkele wilgensoorten en -cultivars hebben geel met oranje twijgen. Vooral bij de wilgen kan de mate van roodverkleuring behoorlijk variëren per standplaats. De mooiste takkleuren hebben *Salix alba* 'Chermesina', *S. 'Flame'*, *S. x rubens* 'Basfordiana' en 'Hutchinson's Yellow' en de kronkelwilgen *S. alba* 'Dart's Snake', *S. 'Caradoc'*. Iets minder uitgesproken tweekleurig en wat meer naar oranje neigend zijn *Cornus alternifolia* 'Winter Orange', *Tilia cordata* 'Winter Orange' en *Acer palmatum* 'Bi-hoo'.

Donker/zwart

Zeer donkere tot bijna zwarte twijgen komen niet heel vaak voor. Deze kleur is ook wat minder opvallend dan bijvoorbeeld rood of geel. De bekendste plant met zeer donkere twijgen is de donkerrode tot paarszwarte *Cornus alba* 'Kesselingii'. Ook enkele wilgen hebben zeer donkere twijgen: *Salix gracilistyla* 'Melanostachys', *S. purpurea*, *S. triandra* 'Black Maul' en *S. elaeagnos* 'Angustifolia'. Ook de bandvormige, zwartgroene takken van *S. udensis* 'Sekka'

horen in deze categorie. Iets minder uitgesproken is bijvoorbeeld *Forsythia suspensa* 'Nigra', *Hydrangea macrophylla* 'Nigra' en 'Oregon Pride' (nieuwe cultivar) en *Stachyurus praecox* 'Joy Forever'.

Grijs/wit

Grijswitte twijgen zijn vooral voorbehouden aan enkele braamsorten. De kleur is erg bijzonder en kan een zeer opvallend effect tweebrengen in de winterbeplanting. De bekendste is *Rubus thibetanus* (vooral 'Silver Fern'), maar ook *R. cockburnianus*, *R. lasiostylus* en *R. leudodermis* hebben prachtige wit berijpte twijgen. Iets minder uitgesproken, maar zeker noemenswaardig zijn *R. microphyllus*, *R. 'Mount Omei'* en *R. 'Painted Lady'*. Van de andere gewassen heeft bijvoorbeeld *Acer tegmentosum* vrij opvallend grijze twijgen.

(Rood)bruin

In het algemeen hebben bruine of roodbruine twijgen wat minder sierwaarde dan bijvoorbeeld rode twijgen. Toch is een aantal zo opvallend dat ze wel degelijk meerwaarde hebben boven de 'normale' en minder opvallend gekleurde twijgen. Opvallend (rood)bruin gekleurd zijn bijvoorbeeld *Rubus coreanus* 'Intermahoe' (Dart's Mahogany), *R. crataegifolius*, enkele cultivars van *Philadelphus* (onder andere 'Belle Etoile' en 'Lemoine'), *Salix acutifolia* 'Pendulifolia', *S. pendulina* 'Elegantissima' en *Stephanandra tanakae*.

Gestreept

Gestreepte stammen en takken komen niet zo heel veel voor in de Nederlandse tuinen. Behalve natuurlijk bij de streepjesbastesoorten. Deze esdoorns hebben allemaal een typisch verticaal wit strepenpatroon op de stam en takken. De bekendste soorten van deze groep zijn *Acer capillipes*, *A. x conspicuum*, *A. davidii*, *A. pectinatum* (meer groen), *A. pensylvanicum*, *A. rufinerve* en *A. tegmentosum*. Qua sierwaarde van de bast doen ze niet veel voor elkaar onder. Er zit vooral wat kleurvariatie tussen de cultivars. Zo hebben *A. x conspicuum* 'Phoenix' en 'Silver Cardinal', *A. davidii* 'Serpentine' en *A. pensylvanicum* 'Erythrocladum' een roodachtige stam met strepen, vooral bij de jongere takken. *A. rufinerve* 'Erythrocladum' heeft een groengele stam en is veel fletser gestreept. Ook de subtropische soort *Firmiana simplex* heeft een verticaal gestreepte bast, maar iets minder uitgesproken dan de meeste streepjesbastesoorten. Deze soort is echter in ons land niet goed winterhard.

Takstructuren en -vormen

Kurkvorming

Kurkvorming kan extra sierwaarde geven indien het zo veel is dat er een erg grillig gevormde bast ontstaat. Hierbij geldt vaak: hoe ouder de plant, hoe grilliger en aantrekkelijker de bast. Een plant met een extreem grillige bast is *Ulmus minor* var. *suberosa*. Deze is helaas nauwelijks verkrijgbaar in Nederland. Ook veel kurkvorming is er bij de in Nederland wel goed verkrijgbare *Phellodendron amurense* (kurkboom), *Corylus colurna* (Turkse hazelaar of boomhazelaar), *Robinia pseudoacacia* (valse acacia) – vooral *R. pseudoacacia* 'Stricta' – en *Ulmus minor* (gladde iep). Maar (vooral op oudere leeftijd) ook bij *Acer campestre* en *A. miyabei*.

Kurkvorming kan ook zeer lokaal op de tak ontstaan, waardoor er zogenoemde kurklijsten gevormd worden. Het meest duidelijk is dit bij *Euonymus phellomanus* en *E. alatus* en *Ulmus minor* var. *suberosa* en *U. alata*. In iets mindere mate ook bij *Liquidambar styraciflua*. Kurklijsten zijn vooral aanwezig op niet te oude takken. Met de jaren worden de lijsten grilliger en minder goed onderscheidbaar.

Doornen en stekels

Stekels zijn uitgroeiels van het buitenste deel van de bast en staan inwendig niet met de stengel of tak in verbinding. Doornen zijn stekelige delen die op de plaats van een tak (takdoorn) of een blad (bladdoorn) zitten en wel met het inwendige van de tak verbonden zijn. Deze doornen en stekels kunnen zo opvallend zijn dat de boom of struik er sierwaarde aan ontleent. Zeer opvallend (rood) zijn bijvoorbeeld de stekels van enkele rozen zoals *Rosa sericea* en *R. 'Red Wing'*. Opvallend zijn ook de takdoornen van *Crataegus crusgalli* en *C. pedicellata*, *Paliurus spina-christi* (christusdoorn), *Gleditsia japonica*, *G. caspica* en *G. triacanthos*, en *Poncirus trifoliata*. Stekels worden vaak op de oudere takken overgroeid, bijvoorbeeld bij *Zanthoxylum simulans*, *Kalopanax septemlobus* en *Aralia elata* (duivelswandelstok).

Bijzonder opvallend zijn ook de stekels op de stam van enkele soorten uit de Bombax-familie, zoals de bij ons vrij onbekende (sub)tropische *Chorisia speciosa* (zeer opvallende Zuid-Europese tuinplant) en *Ceiba insignis* en *pentandra* (kapokboom).

Afschilferende bast

Bomen en heesters ontdoen zich op zeer uiteenlopende manieren van hun dode bast. Soms vrijwel onzichtbaar, waardoor een gladde bast ontstaat. Maar soms valt de dode bast af in grote plakken, zoals bij enkele berkensoorten. Soms in opvallende grote of kleine krullen, zoals bij *Acer griseum* (papieresdoorn), *Betula nigra* (zwarte berk) en *B. davurica*. Soms in verticale slierten, zoals bij *Carya ovata* en *Calodendron decurrens*. Andere soorten waarbij de afschilferende bast voor extra sierwaarde zorgt, zijn

bijvoorbeeld *Abies squamata*, *Acer triflorum*, *Dipelta floribunda*, *Heptacodium miconioides*, *Kolkwitzia amabilis*, *Physocarpus opulifolius*, *Syringa pekinensis* en *Viburnum farreri*.

Gedraaide takken

Bomen en struiken met gedraaide takken stelen vooral in de winter en het prille voorjaar de show. Vooral in combinatie met sneeuw en ijs ontstaan prachtige effecten. In de zomermaanden zijn de grillige takken in combinatie met het blad voor veel mensen erg lelijk.

De twee bekendste en ook mooiste planten met gedraaide takken zijn de kronkelhazelaar en de kronkelwilg. De kronkelhazelaar, *Corylus avellana* 'Contorta', is in veel tuinen te vinden. Van kronkelwilgen bestaan meerdere cultivars. De oudste en bekendste is *Salix babylonica* 'Tortuosa'; deze heeft bruin tot gele twijgen. Later zijn er andere selecties bijgekomen, vaak met iets anders gekleurde twijgen, bijvoorbeeld *S. alba* 'Dart's Snake' (groengeel, toppen oranjerood), *S. babylonica* 'Bijdorpe' (paarsbruin), *S. 'Caradoc'* (oranjegeel) en *S. 'Erythroflexuosa'* (groengeel, toppen oranjerood; syn. 'Golden Curls').

Daarnaast is er slechts een handjevol andere cultivars bekend met gedraaide takken. Een vrij bekende is *Robinia pseudoacacia* 'Tortuosa'. Vanwege de grillige groei ontstaat vaak een struik of een meerstammige boom. Vooral op oudere leeftijd ontstaat een prachtig en karakteristiek wintersilhouet. Deze cultivar wordt soms op een hoge onderstam gezet, waardoor een kleine tot middelgrote boom met grillig gevormde kroon ontstaat. Een miniatuuruitvoering van 'Tortuosa' is *R. pseudoacacia* 'Lace Lady' (Twisty Baby), die vaak op een klein stammetje wordt gekweekt. Ten slotte zijn er wat minder sterk gedraaide en ook wat minder bekende cultivars, zoals *Morus latifolia* 'Spirata', *Fagus sylvatica* 'Tortuosa', *Poncirus trifoliata* 'Flying Dragon' en *Zizyphus jujuba* 'Tortuosa'.

Afwijkende takdikte

Bandvorming (fasciatie) komt bij bomen en heesters niet zo vaak voor. Hierbij vergroeien twee of meer takken, waardoor een grillige en vaak zeer brede afgeplatte vorm ontstaat. Natuurlijk is de allerbekendste *Cryptomeria japonica* 'Cristata', die de bekende hanenkamvormige vertakkingen geeft. Daarbij hebben vanwege de wintergroene naalden, de takken zelf geen sierwaarde. Dat is wel het geval bij *Salix udensis* 'Sekka': de zwartgroene, vaak wat gebogen takken vertonen een grillige, brede bandvorming. In het voorjaar ontstaan hieraan ook de bekende katjes. Vooral voor in de vaas zijn deze takken erg geliefd. *Aesculus hippocastanum* 'Monstrosa' is wellicht wel een van de meest extreme planten in deze groep. Het voorkomen van erg grove takken geeft ook een zekere sierwaarde. Denk hierbij aan bijvoorbeeld aan de duivelswandelstok (*Aralia elata*) en de doodsbeenderenboom (*Gymnocladus dioica*).

Rosa sericea

Euonymus phellomanus

Acer rufinerve

Marco Hoffman Hoffman is onderzoeker bij PPO Bomen in Lisse, (0252) 46 21 66/marco.hoffman@wur.nl.

Het onderzoek werd gefinancierd door het Productschap Tuinbouw.

Meer foto's van de meeste genoemde gewassen vindt u op www.deboomkwekerij.nl.

Meer foto's